

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“УКРАЇНОЗНАВСТВО”
(для бакалаврів, спеціалістів)

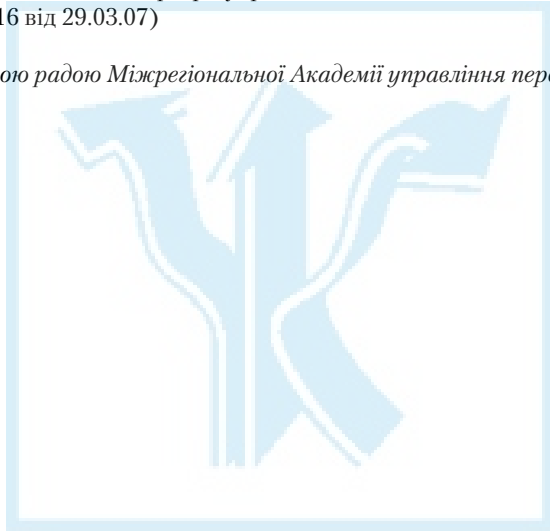
МАУП

Київ 2007

Підготовлено доцентом кафедри українознавства *К. М. Соколовською*

Затверджено на засіданні кафедри українознавства
(протокол № 16 від 29.03.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

МАУП

Соколовська К. М. Навчальна програма дисципліни “Українознавство”
(для бакалаврів, спеціалістів). — К.: МАУП, 2007 — 28 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Українознавство”, питання для самоконтролю, орієнтовну тематику рефератів, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2007

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Українознавство є системою наукових інтегративних знань про Україну, світове українство як цілісність.

Сама ж Україна й українознавство є органічними частками вселюдства (планети Земля, всесвітньої цивілізації і культури), тому і українознавство постає важливим складником знань про всесвітнє людське суспільство.

Витоки українознавства сягають доби Київсько-руського періоду і відтворені в літописах, спостереженнях істориків, дослідників, мандрівників Єгипту, Греції, Візантії, Риму, Скандинавії, Центральної Європи тощо. З кінця XIX ст. українознавство починає формуватись як цілісна система наукових знань, зокрема в діяльності Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка. У XX ст. до розбудови наукових українознавчих осередків долучилися М. Грушевський, Д. Яворницький, В. Вернадський, І. Огієнко (Іларіон), С. Єфремов, І. Стешенко. 20-ті роки XX ст. стали періодом розквіту українознавства та його прояву в усіх сферах державотворення, науки та культури, навчально-виховному процесі.

Значну роль у цьому процесі відігравали українознавчі студії та культурологічні центри в українській діаспорі за межами України. За їх сприяння з'являються численні наукові праці, серед них “Загальна українська енциклопедія” (І. Раковського) й “Енциклопедія українознавства” (за ред. В. Кубійовича, З. Кузелі).

Відродження суверенної держави України у 90-х роках XX ст. зумовило й відродження науково-освітнього українства. Чільну позицію в цьому процесі посів Інститут українознавства Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка (з червня 2000 р. — Науково-дослідний інститут Українознавства Міністерства освіти і науки України), засновником і директором якого є професор П. П. Кононенко. Науковцями Інституту розроблено концепції з українознавства не лише як цілісної науки, а й окремої навчальної дисципліни.

Постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 1998 р. ухвалено ввести українознавство до державного стандарту освіти як окрему навчальну дисципліну, а також впровадити його, як методологію, в освітньо-виховний процес.

Предметом українознавчих досліджень є феномен українства, закономірності, досвід і уроки його етно-, націо-, державотворення,

матеріального й духовного життя, формування і розвитку етнічної території (України).

Філософсько-гуманістичними основами українознавства є визнання: світ — єдиний, цілісний, повний лише у своїй різноманітності, в тому числі людей (народів), що складають вселюдство; кожна людина, нація, мова, культура має природне, рівне право на життя й повну самореалізацію; тільки у взаємодії з іншими людьми кожна людина, кожен народ, його мова, культура можуть виявити всю повноту своєї індивідуально-вселюдської сутності; посягання на природне право кожної людини, нації, мови, культури, на їхню самотність і волю є злочином перед вселюдством; шляхом до повної реалізації сутності, покликання людини і людства є пізнання як синтез самопізнання і самотворчості.

Українознавство — шлях до самопізнання й самотворення українства, здійснення ним своєї історичної місії. Воно органічно поєднує (синтезує) процеси пізнання, виховання й навчання, народної й академічної вітчизняної педагогіки, вітчизняного і зарубіжного досвіду, органічно переростає в українолюбство та українотворення.

Завдання курсу — на основі наукової джерельної бази, всебічного, системного вивчення й висвітлення генезису України й українства:

а) виявити досвід поколінь та історичні уроки розвитку етнонації, української природи, мови, держави, культури, людини;

б) сприяти аналізу тенденцій, закономірностей, причин і наслідків розвитку й проблем сучасності;

в) формувати питомі риси громадян;

г) готувати нову генерацію українців до самостійного життєвого вибору шляху та перспектив майбутнього, пізнання і самопізнання, творення і самотворення особистості, схильної і спроможної бути в гармонії з іншими людьми, з довкіллям, з власним “Я” (внутрішнім світом) і поєднувати особисті інтереси з громадськими, національно-державними та загальнолюдськими;

д) сприяти виробленню високих суспільних, державних, гуманістичних, духовно-культурних ідеалів, визначенню морально-етичних та естетичних критеріїв і принципів життєдіяльності людей мудрого серця і гуманного розуму (інтелекту), патріотів-професіоналів світового рівня, творців засад громадянського суспільства в національній державі.

Методологічні засади українознавства визначаються його принципами: системності, історизму, науковості та інтегративності знань;

методами: аналізу й синтезу; поєднання вітчизняного й зарубіжного досвіду; індукції і дедукції; єдності професіоналізму та патріотизму, знання і любові; постійного співвіднесення матеріалів (досвіду) різних концентрів українознавства.

Зміст, структура курсу. Українознавство включає в себе крає-, країно-, природо-, суспільство-, людино-, народознавство, але не як окремі предмети, а як елементи універсальної цілісності. Фундаментом українознавства є цілісна система знань археології та етнології, фольклористики і лінгвістики, антропології й демографії, релігієзнавства, природознавства, історії, філософії, культурології та інших суспільних наук.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“УКРАЇНОЗНАВСТВО”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Вступ до курсу
1	Концепція, структура та завдання навчального курсу “Українознавство”
2	Історія, етапи розвитку, історіографія та джерела українознавства
	Змістовий модуль II. Концентри українознавства
3	Україна – етнос
4	Україна – природа, екологія
5	Україна – мова
6	Україна – нація і держава
7	Україна – культура
8	Україна – художня словесність
9	Україна у міжнародних відносинах
10	Україна – ментальність, доля
11	Досвід та уроки буття українського народу. Україна – історична місія
Разом годин: 54	

ЗМІСТ
дисципліни
“УКРАЇНОЗНАВСТВО”

Змістовий модуль I. Вступ до курсу

***Тема 1. Концепція, структура і завдання навчального курсу
“Українознавство”***

Предмет і завдання курсу. Українознавство — філософія свідомого українця. Феномен України. Багатство української землі у вимірах матеріально-культурного простору.

Закономірний характер виникнення і розвитку українознавства як системи інтегративних знань про Україну і українство. Поняття “Україна” та “українство”, загальна характеристика термінів навчальної дисципліни. Витоки українознавства: від зарубіжних джерел (праця Геродота, Гіппократа та ін.) до “Велесової книги”, Літопису Аскольда, “Повісті минулих літ”, “Історії України-Руси”, “Енциклопедії українознавства”, сучасних концепцій, програм, посібників, підручника з українознавства. Структура навчального курсу “Українознавство”. Формування та розвиток українознавства як наукової системи знань, як методології і як навчальної дисципліни. Від етно-, крає-, країно-, народо-, суспільство-, людинознавства до українознавства.

Література [2; 6; 8; 16–18; 21–23; 28; 35; 44; 48; 53; 73; 84; 86; 88]

***Тема 2. Історія, етапи розвитку, історіографія та джерела
українознавства***

Зародження, джерельна база українознавства як процесу пізнання України і українства.

Основні етапи розвитку українознавства — вітчизняного й зарубіжного. Історична зумовленість формування українознавства. Історіографія українознавства як визначальний чинник систематизації і осмислення знань, становлення науки українознавства.

Наукове визначення понять “джерело” та “джерельна база” українознавства. Види джерел. Методи і прийоми їх ідентифікації та використання. Науковий аналіз джерел. Пам’ятки матеріальної та духовної культури українського народу як джерела українознавства. Основні групи джерел про Україну і українство (джерела передісторичної, Київсько-руської, Козацько-гетьманської доби, XIX–XXI ст.).

Загальна характеристика сучасного джерелознавства та інформаційних можливостей бібліотечних і архівних фондів України та фондів зарубіжжя.

Література [23; 32; 35; 37; 44; 48; 87; 88]

Змістовий модуль II. Концентри українознавства

Тема 3. Україна – етнос

Наукові теорії, гіпотези, версії походження й розвитку етносів. Етнічні процеси на різних етапах розвитку людства. Визначальні чинники формування етносу.

Актуальність і значення вивчення проблеми етногенезу українців у системі українознавства. Концепції і теорії етногенезу в українознавстві. Основні категорії та поняття етнонаціогенезу. Український етнос: витоки та основні етапи розвитку. Етнічний склад населення України та українські етнічні землі. Етнокультурна різноманітність населення України. Історико-етнографічні райони.

Етнотворчий вплив української природи: природний універсалізм і багатства землі України в процесі творення українського етносу.

Формування українського етносу у найдавніші часи (Трипільці. Кімерійці. Скіфи. Сармати. Слов'яни. Анти. Склавини).

Етнотворчі процеси українського етносу в Княжу добу.

Шлях розвитку українського етносу у Литовсько-польську добу (XIV–XVI ст.).

Український етнос в просторі і часі. Характер стосунків українського етносу з сусідніми народами.

Україна – Європа і Схід; Україна – Литва; Україна – Польща; Україна – Росія; Україна – Австро-Угорщина; Україна – СРСР. Історичні уроки. Характер взаємин.

Своєрідний світ української ментальності.

Довкілля, спосіб життєдіяльності як визначальні чинники етногенезу українців.

Націогенез українців як вища форма розвитку народотворення, процесу консолідації етносу, суспільства, держави.

Проблеми, перспективи розвитку українського етносу в Україні і зарубіжних країнах.

Сучасний стан і перспективи розвитку української етнології.

Література [35; 40; 48; 51; 57; 58; 60; 71; 72; 88]

Тема 4. країна – природа, екологія

Природа України в системі українознавства.

Природа України як творець людини, об'єкт людської практики і пізнання, взаємозалежність людини і природи, духовність природи. Людина і суспільство як частки природи, продукт її розвитку. Основні підходи в розумінні значення природи для людини: підкорення та співіснування. Еколого-етнічна цілісність України та її еволюція. Підстави конфлікту “людина-природа”.

Природа України як формотворчий чинник, суб'єкт та об'єкт людського досвіду. Проблема злитості–розділеності людини і природи. Архетипність природи України.

Природність і штучність. Значення природи як основи, етало-на соціального порядку та потенцій творчості українського народу. Унікальність, багатство і універсальність природи української землі. Природа як джерело духовного і фізичного здоров'я людини, життєдайна і енергетична сила. Культ Сонця, Землі, Води, Вогню у віруваннях та обрядах українців. Рослини і дерева-символи. Лікувальні властивості рослин.

Відомі історики, вчені-природодослідники (М. Миклухо-Маклай, С. Подолинський, В. Вернадський, М. Гришко, П. Погребняк та ін.), їх дослідження у галузі гармонізації стосунків Людини і Природи.

Екологічні проблеми нашого суспільства. Чорнобильська трагедія – національна і загальнопланетарна катастрофа в історії людськості. Уроки. Наслідки. Проблеми. Перспективи.

Шляхи підвищення екологічної культури суспільства. Роль кожного з нас у збереженні навколишнього світу.

Етногенез і біосфера. Концепції формування етносів на стику ландшафтів та в їх межах. Екологічний комплекс України. Обумовленість меж розселення українського етносу межами екосистем.

Цілісність екосистеми та цілісність людини. Роль природи у формуванні людини.

Література [9; 12; 17; 19; 23; 29; 35; 37; 46; 48; 69]

Тема 5. Україна – мова

Мова як феномен. Мова як чинник українознавства, її пізнавальна і духовно-творча функції. Мова як міра культури індивіда. Роль мови в пізнанні і творенні України та українства. Мова – душа і ознака народу, пам'ять минулих поколінь; заповіт нащадкам. Мова – код і

паспорт нації. Багатство, своєрідність і неповторність українського слова. Творці і світочі української словесної скарбниці. (Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, О. Довженко, В. Симоненко, В. Стус, Л. Костенко та ін.).

Глибинні корені українського слова: походження і витoki української мови. Доля мови — доля народу. Тернистий шлях становлення української мови. Українська мова — державна. Сучасний мовний стан в Україні та умови його поліпшення. Феномен української мови. Майбутній розквіт мови. Історична місія.

Першопочатки українського етносу і мови. Гіпотези про походження і розвиток української мови в доісторичні часи. Формування української етномовної території. Етногенез, природа і мовний розвиток. Зв'язок мови з ментальністю етносу (етнічні стереотипи). Віддзеркалення мовної свідомості в самоназвах українців (історія назв “Україна”, “Русь”).

Духово-культурний, естетичний вплив природи на мову і на людину через мову. Мова як засіб збереження інформації про природу.

Мова як вираження сутності й форма пізнання світу. Одиниці мови як мовно-естетичні знаки національної культури. Мова як міра духовності людини і суспільства. Мова, культура, мистецтво. Мова в державотворенні та національній ідентифікації. Ознаки самобутності української мови як однієї з гілок слов'янства. Сприйняття структурних ознак української мови у висвітленні її історії, зв'язків з іншими мовами і народами. Українська мова у світі. Мова як відображення долі України і українців у сучасному і майбутньому.

Література [18; 23; 26; 30; 33–37; 52; 60; 69; 83]

Тема 6. Україна — нація і держава

Національна ідея. Нація. Націоналізм.

Від етносу до нації. Етнонаціональні процеси. Творці і провідники національної ідеї від Київської Русі до сьогодення. Феномен козацько-руської нації. Наукове обґрунтування національної ідеї у XIX–XX ст. (Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш, Ю. Липа, М. Міхновський, Б. Кістяківський, Д. Донцов, М. Грушевський, О. Теліга, В. Стус, В. Чорновіл та ін.). Національна ідея у XX ст. Правозахисний рух в Україні у 60-ті роки XX ст. Діяльність шістдесятників у пробудженні національної свідомості.

Сучасні проблеми і шляхи розвитку української нації. Моя участь у втіленні національної ідеї.

Українська державність: витоки, утвердження української державності. Державна символіка: тризуб, блакитно-жовтий прапор, гімн “Ще не вмерла Україна”.

Найдавніші державні утворення на території України (античні міста-держави Причорномор'я, Боспор, Кіммерія, Ольвія, Херсонес, держава скіфів, сарматів, антів, склавинів). Україна-Русь — славетна європейська держава. Українська козацька держава — Запорозька Січ. Роль козацтва в історії українського державотворення.

Ідея української державності в часи поневолення.

Відновлення української державності в ХХ ст.: державотворчі процеси 1917–1919 рр., (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія, Західноукраїнська Народна Республіка).

Державотворчі концепції ХХ ст.: федералізм М. Драгоманова, самостійницька теорія М. Міхновського, правова держава Б. Кістяківського, націоналізм Д. Донцова, гетьманська концепція В. Липинського.

Державне самоутвердження України: українство в повоєнному русі, рух за незалежність України у 80-х роках.

Актуальність дослідження та вивчення проблеми національної свідомості та самосвідомості в консолідації української етнонації, становленні державності і подоланні нетрадиційних ідеологічних впливів і, зокрема, тоталітарної ідеологічної спадщини. Роль національної свідомості на різних етапах суспільного розвитку. Стан дослідження національної свідомості та самосвідомості у вітчизняній і зарубіжній націоналії та історіософії. Основні концепції національної свідомості.

Державотворення в Україні як органічний чинник предмета українознавства. Проблема витоків української держави та державних утворень на території України в сучасній науці.

Зародження перших державних утворень на території України.

Вплив грецького, візантійського, арабського, індоевропейського, римського та варязького чинників у формуванні державотворчої традиції. Роль козацтва в українському державотворчому процесі.

Періодизація та тяглість процесу державотворення на українських землях. Державне самоутвердження України. Держава Україна — феномен кінця тисячоліття. Сучасні проблеми розбудови держави.

Література [2; 6; 7; 10; 15; 18; 20; 21; 23; 28; 30; 40; 42; 43; 46; 47; 52; 59; 61; 65; 72–76]

Тема 7. Україна – культура

Поняття культури, національної культури. Українська національна культура – визначальний напрям досліджень і життєдайних впливів українознавства.

Матеріальна і гуманітарно-духовна культура українців. Складники і чинники: будівництво житла; ведення господарства, ремісництво, скотарство, рибальство, полювання та ін.; побутова культура; вірування, обряди та ін. Мистецтво. Право.

Загальнолюдська універсальність культури та її національна специфіка.

Українська національна культура як цілісний феномен: зміст, специфічна сутність і форми вивчення.

Національна культура як визначальний чинник українства, простір цілісного образу нації. Українська культура на обширах планети як феномен етно-національної самоідентифікації.

Художня словесність, архітектура, живопис, музика, театр та інші види мистецтв у системі українознавства.

Міра культури як міра людяності індивіда й народу.

Українська культура: історія і сучасність. Культура як синтез здобутків людини, витвір поколінь та епох. Стародавні культури на теренах України та їх роль у культурогенезі українців (Трипільська, Зарубинецька, Черняхівська культури).

Українські вірування. Язичництво. Пантеон язичницьких богів.

Київська Русь: християнство (пам'ятки архітектури, живопису, розвиток науки і освіти в цей період). Культурний феномен козацтва. Запорозьке козацтво – сила і велич українського духу волелюбності.

Культура кінця XVII – початку XVIII ст. Феномен українського бароко в архітектурі, живопису, літературі. Особливості розвитку української культури XIX–XX ст. Традиційні види господарської діяльності українців: ремесла, промисли, професії на селі. Роль міста у цивілізаційному поступі і збагаченні матеріальної культури. Традиційне облаштування українців: двір – мікрокосм українця, символіка хати, народні обереги, цінності серця сучасного українця (мати, стежка до батьківського порога, криниця, джерело, калина).

Література [1; 13; 32; 34; 35; 37; 48; 52; 58; 62; 66; 72; 74; 79; 82]

Тема 8. Україна – художня словесність

З'ясування ролі і місця художньої словесності в просторі (контексті) українознавства як інтегрованої науки. Людина, народ, цивілізація і мова (мови). Розкриття значення словесності для повноти знань про Україну й українство. Художнє слово як місткий образ буття, історії, характеру, долі, покликання та історичної місії України і світового українства.

Література як засіб самовисвітлення, самовираження, самозбереження національної ідентичності українства. Художня словесність крізь призму національних чинників. Індивідуальний стиль митця і національний тип художнього мислення, світовідчуття та світорозуміння, їх взаємозумовленість. Вплив інокультурного середовища на творчість і долю письменника. Особлива місія українського митця як виразника і захисника інтересів народу та речника української національної ідеї.

Література [2; 9; 11; 17; 20; 23; 28; 34; 38; 39; 41; 57; 62; 66; 69; 78; 80; 81; 83]

Тема 9. Україна у міжнародних відносинах

Методологія висвітлення проблеми. Міжнародні відносини державних народів і бездержавних; тих, що втратили державний статус, і тих, що ще не набули його; живуть на своїй землі чи в межах іншої державної структури; як колонізовані чи як суб'єкти федерації.

Взаємодії проукраїнських державних утворень з державними утвореннями готів, гунів, хозар, печенігів, Грецією, Римом, Візантією, Скандинавією, Центральною Європою. Україна – Русь: міжнародна політика князів; характер стосунків зі Сходом і Заходом. Економічно-торгівельні зв'язки з Європою, Литовсько-руською державою (XV–XVII ст.).

Міжнародна політика Запорозької Січі: Західна Європа, Балкани, Туреччина, Кримське ханство. Визнання козацької держави країнами світу.

Україна – Росія – Австро-Угорщина. Україна – СРСР: проблеми, історичні уроки.

Україна в контексті національно-визвольних рухів у світі.

Україна і світ у XX ст. Міжнародна ізоляція України.

Україна у Другій світовій війні. Україна у створенні ООН.

Міжнародна діяльність шістдесятників і Гельсінської спілки.

Міжнародне визнання держави України (90-ті роки ХХ ст.).
Ініціативи України на світовій арені. Дипломатичні місії.
Діяльність України в ООН, ЮНЕСКО, участь у миротворчих акціях.

Україна і НАТО.

Всесвітні зв'язки України.

Україна та світове українство.

Геополітичне розташування України як визначальний і дієвий чинник у сфері міжнародних відносин.

Міжнародні відносини як важлива передумова культурної взаємодії та взаємозбагачення України і світу. Роль міжнародних відносин у розвитку українського мистецтва та популяризації його у світі. Наукова співпраця українців з іншими народами. Українські міжнародні відносини як важлива умова розвитку господарювання. Економічна співпраця з народами світу. Міжнародні відносини — важливий фактор розвитку правової української держави.

Перспективи поступу України у міжнародних відносинах зі світом.

Держава Україна у світовому співтоваристві на початку ХХІ ст.

Україна — повноправний суб'єкт співпраці народів у світовому цивілізаційному розвитку.

Світоглядно-культурне контактування протоукраїнців зі світом. Племенні державні утворення на пратеренах України: Трипільська, Празько-корчацька, Черняхівська, Зарубинецька культури. Колонізаційні процеси східних слов'ян на теренах від Причорномор'я до Прибалтики і від верхів'їв Волги до Карпатських гір. Праслов'янські держави (періоду боротьби з готами, гунами, аварами), держави сарматів, скіфів, склавинів.

Взаємодія праукраїнських етнодержавних утворень з імперськими державними утвореннями.

Визначальні чинники взаємовідносин: природа, виробництво, етнокультура, релігія, освіта, мистецтво, військо, державницька еліта.

Давні зв'язки праукраїнців та індійців, народів Сходу.

Проблема України та українства на рівнях:

- формування етносу (від роду до племені) у взаємодії з іншими етносами;
- формування нації та національної держави у потоці світової історії;
- доля українства у складі інших держав;

- характер міжнародних відносин за умов незалежності та за умов її втрати.

Література [3–6; 8; 9; 16; 18; 20; 23; 31; 37; 40; 42; 48; 52; 53; 59; 61; 65; 71–76; 81; 84]

Тема 10. Україна – ментальність, доля

Ментальність як вимір історичного та сучасного буття українського народу. Описання та аналіз застосування поняття ментального в історичних, соціологічних, філософських і політологічних дослідженнях з царини сучасного українознавства (персоналії та головні праці).

Українознавство як осягнення національного буття, самовизначення та самоусвідомлення нації. Українознавство як осягнення національного буття української ментальності.

Прояви національного українського менталітету в архетипах, стереотипах і монотипах національної культури.

Дослідження української ментальності вітчизняними вченими М. Максимовичем, Т. Шевченком, М. Костомаровим, П. Кулішем, І. Франком і вченими діаспори М. Шлемкевичем, Ю. Липою, О. Кульчицьким.

Визначення менталітету як “душі” українського народу. Образ “ідеального українця”.

Ментальне бачення світу. Національне як вираз ментального.

Форми універсального вираження ментального: культура, релігія, освіта, наука, виховання. Українська ментальність у міжетнічних взаєминах, у сучасних процесах державотворення. Історична місія народу як необхідність повної самореалізації, визначеності Богом і природою. Роль української “філософії серця” як каталізатора історичної пам’яті й ідеалів свободи. Внесок України в розвиток ідей демократизму, рівності людей і націй, рівноправних міжнародних відносин.

Межі застосування поняття ментального. Розгляд поняття ментального. Ментальне як душа, психологія, національний характер, вдача у поєднанні зі специфікою світосприйняття (“картиною світу”), складом думок, умонастроєм, розумовими здібностями, етнічною єдністю, особливостями психологічного складу.

Роль характеру в долі людини і нації. Роль українознавства у здійсненні історичної місії України, українців, українства.

Література [5; 9; 11; 12; 15; 18; 25; 27; 30; 34; 35; 37; 40; 42; 46; 48; 53; 56; 57; 66; 69; 70; 78; 83; 85; 86]

Тема 11. Досвід та уроки буття українського народу. Україна — історична місія

Досвід та історичні уроки як наукові категорії. Значення вивчення досвіду та уроків життєдіяльності в процесі суспільного розвитку.

Уроки буття як синтезована форма прояву закономірностей історичного процесу.

Класифікація і основні типи досвіду.

Місце і роль досвіду (історичних уроків) у системі українознавства.

Досвід та уроки буття як один із визначальних параметрів предмета українознавства, прояву його інтегративної сутності.

Історіософські дослідження досвіду і уроків буття як засіб осмислення проблем українознавства, посилення впливу здобутих знань на формування самосвідомості українського народу, його доцільної участі в процесах цивілізаційного розвитку.

Найважливіші напрями соціального досвіду та історичних уроків, які досліджуються українознавчою наукою.

Вивчення досвіду та уроків буття в основних концентрах українознавства і сферах їх прояву:

- у сферах етнонаціогенезу, природи, екології;
- у сферах мови та словесності;
- у розвитку суспільства та суспільних відносин;
- у сфері державотворення;
- у галузі науки, культури, освіти, мистецтва;
- у сфері відносин з іншими етносами, націями, державами та ін.

Концепція історичної місії народу як розуміння його визначеної природою самодостатності, як частки вселюдства, що є органічним цілим; як природної доцільності й рівноправності серед інших; як необхідності повної самореалізації в ім'я блага кожного народу й вселюдства.

Природна визначеність особливих умов розвитку українського етносу: специфікою геополітичного розташування його землі (на стику материків, цивілізацій, культур); незвичайного багатства типів природи, корисних копалин, сприятливого клімату і безмежних можливостей комунікацій з іншими народами; на перехресті світових магістралей і потоків освіти, науки, культури.

Література [2; 6; 9; 11; 16; 18; 21–23; 30; 34; 35; 38; 40; 48; 53; 54; 59; 61; 63; 65; 67; 68; 73; 75; 80; 81; 82; 83]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Концепція, джерела та історіографія українознавства.
2. Історичні уроки Трипільської цивілізації.
3. Історичний досвід киммерійців, скіфів, сарматів, антів (духовні, матеріальні та військові традиції).
4. Історичний досвід слов'янських племен (духовні, матеріальні та військові традиції).
5. Військо князя Кия.
6. Українське військово мистецтво в докняжу добу.
7. Походження і ранні етапи історичного розвитку українського етносу.
8. Етнічні процеси в Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві.
9. Етнонаціональна консолідація українців у процесі боротьби за свою соціально-політичну та національну незалежність (друга половина XVI – перша половина XVIII ст.).
10. Етнонаціональні процеси в Україні за умов бездержавності (кінець XVIII – XIX ст.).
11. Зміцнення української політичної нації в процесі національно-демократичної революції 1917–1920 рр.
12. Національна демократія, націоналізм і націонал-комунізм у націогенезі українців.
13. Процеси денационалізації в Україні за умов тоталітаризму.
14. Національно-визвольний рух в умовах спроби лібералізації політичного режиму (друга половина 50-х – перша половина 80-х років XX ст.).
15. Етнонаціональні процеси в Україні на зламі 80–90-х років XX ст.
16. Українська природа, людиність, екологія: взаємовпливи і взаємодія в процесі розвитку.
17. Формування та розвиток українського народу в автентичному середовищі.
18. Поетичне, образно-символічне осягнення природи українською людиною.
19. Унікальність української природи.
20. Проблема виходу України зі стану екологічної кризи: потенції та шляхи.
21. Походження та давність української мови.

22. Мовний образ світу українців. Мова як відображення долі України.
23. Державний статус української мови.
24. Перші прадержави на території України.
25. Київська Русь і Галицько-Волинська держава в контексті загальноєвропейського державотворчого процесу.
26. Походження козацтва.
27. Українська козацька держава.
28. Козацтво: історична давність захисних і консолідуючих функцій.
29. Боротьба за відновлення української державності у період національно-демократичної революції (1917–1920 рр.).
30. Радянська державність України: міфи і реальність.
31. Безперервність, тяглість українського етносу на території України.
32. Національна культура: проблеми теорії і методології та їх значення в системі українознавства.
33. Витоки української культури й проблема тяглості культурної традиції.
34. Українська барокова культура у світовому контексті.
35. Культурологічна рефлексія в становленні української національної ідеї.
36. Українське просвітництво в контексті націокультурного відродження XIX–XX ст.
37. Національна еліта як культурний феномен: специфіка українських реалій.
38. Національна культура в контексті сучасного державотворення і шляхи формування цілісного українського світу.
39. “Велесова книга”, билини київського циклу і “Слово о полку Ігоревім” як український національний літопис.
40. Значення творчості Г. Сковороди і І. Котляревського для відродження національної свідомості українців.
41. Історія Русів — історичне, літературне та патріотичне джерело.
42. Україна й українці в поетичній творчості Т. Шевченка.
43. Ідея національного відродження в літературі 20–30-х років XX ст.
44. Фольклор у системі українознавства.
45. Українська словесність як синтез фольклору і писемної літератури.

46. Українська національна свідомість.
47. Структура національної свідомості. Шляхи розв'язання суперечностей між елітарною та масовою національною свідомістю.
48. Національна свідомість у контексті сучасних етнополітичних процесів в Україні.
49. Україна і світ: від найдавніших часів до періоду Києво-Руської держави.
50. Роль і значення князів Святослава, Володимира, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Данила Галицького для державності України.
51. Україна – Литва – Польща: проблеми сусідства, політико-державних і культурних відносин (XV–XVII ст.).
52. Визначні особистості України: Петро Сагайдачний, Петро Дорошенко, Іван Богун, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Пилип Орлик.
53. Україна у складі Московського царства та Російської імперії (1654–1917 рр.): основні проблеми та історичні уроки.
54. Уроки історичних відносин України з Польщею, Туреччиною, Молдавією, Угорщиною і татарами.
55. Особливості політико-культурного життя українців в Австро-Угорській імперії.
56. Становлення української державності (ЗУНР, УНР 1917–1921 рр.) та сприйняття світом державотворчих процесів в Україні.
57. Україна у складі СРСР.
58. Україна і Росія: взаємовплив у процесі історичного розвитку.
59. Роль М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри і П. Скоропадського в утворенні держави Україна.
60. Роль С. Бандери і воїнів УПА в утворенні волі України.
61. Діяльність Романа Шухевича – провідника УПА.
62. Діяльність Василя Кука – чільника УПА.
63. Український червоний хрест.
64. Роль жіноцтва у формуваннях УПА.
65. Структура ОУН, її місія у відновленні незалежної соборної України.
66. Діяльність ЗУНР у захисті українських теренів.
67. Депортація етнічних українців з теренів Закароння та Галичини.
68. Операція “Вісла” та її наслідки для українців Західного регіону.

69. Відновлення національної символіки у клейнодах ОУН-УПА.
70. Видавнича справа УПА в умовах підпілля 40–50-х років ХХ ст.
71. Відзнака українських вояків УПА, види нагород.
72. Криївки та їх роль у діяльності УПА.
73. Однострої та їх особливості.
74. Українські свята та ритуали у формуваннях УПА.
75. Роль партизанських загонів у боротьбі за вільну Україну.
76. Методи боротьби українського народу зі сталінським і гітлерівським режимами.
77. Уроки “Холодного яру” для сучасної України.
78. “Холокост” та його наслідки.
79. Українська творча інтелігенція у таборах Гулагу.
80. “Розстріляне відродження” і його наслідки для української культури.
81. Україна та світове українство.
82. Націоналізм, правозахисний рух в Україні.
83. Новітня українська держава і світ.
84. Сутність і генеза: поняття ментальності.
85. Ментальність і процеси націо-, державотворення.
86. Закономірності, важливіші уроки етногенезу українців і формування їх етнічної території.
87. Українське державотворення: історичний досвід, уроки і сучасні проблеми.
88. Україна і українці у світовому цивілізаційному розвитку: досвід, історичні уроки, сучасні проблеми.
89. Історична місія українського народу: природна та суспільно-політична обумовленість.
90. Україна і світ: уроки минулого і сучасність.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Концепція, джерела та історіографія українознавства.
2. Історичні уроки Трипільської цивілізації.
3. Історичний досвід кіммерійців, скіфів, сарматів, антів (духовні, матеріальні та військові традиції).
4. Історичний досвід слов'янських племен.
5. Військо князя Кия.
6. Українське військово мистецтво в покняжу добу.
7. Походження і ранні етапи історичного розвитку українського етносу.

8. Етнічні процеси в Київській Русі та Гальцько-Волинському князівстві.
9. Етнонаціональна консолідація українців у процесі боротьби за свою соціально-політичну та національну незалежність (друга половина XVI – перша половина XVIII ст.)
10. Етнонаціональні процеси в Україні за умов бездержавності (кінець XVIII – XIX ст.).
11. Зміцнення української політичної нації у процесі національно-демократичної революції 1917–1920 рр.
12. Національна демократія, націоналізм і націонал-комунізм у націогенезі українців.
13. Процеси денационалізації в Україні за умов тоталітаризму.
14. Національно-визвольний рух в умовах спроби лібералізації політичного режиму (друга половина 50-х – перша половина 80-х років XX ст.).
15. Етнонаціональні процеси в Україні на зламі 80–90-х років XX ст.
16. Українська природа, людність, екологія: взаємовпливи і взаємодія у процесі розвитку.
17. Формування і розвиток українського народу в автентичному середовищі.
18. Поетичне, образно-символічне осягнення природи українською людиною.
19. Унікальність української природи.
20. Проблема виходу України зі стану екологічної кризи.
21. Походження та давність української мови.
22. Мовний образ світу українців. Мова як відображення долі України.
23. Державний статус української мови.
24. Перші прадержави на території України.
25. Київська Русь і Галицько-Волинська держава в контексті загальноєвропейського державного процесу.
26. Походження козацтва.
27. Українська козацька держава.
28. Козацтво: історична давність захисних і консолідуючих функцій.
29. Боротьба за відновлення української державності в період національно-демократичної революції (1917–1920 рр.).
30. Радянська державність України: міфи і реальність.

31. Безперервність, тяглість українського етносу на території України.
32. Національна культура: проблеми теорії і методології, їх значення в системі українознавства.
33. Витоки української культури і проблема тяглості культурної традиції.
34. Українська барокова культура у світовому контексті.
35. Культурологічна рефлексія в становленні української національної ідеї.
36. Українське просвітництво в контексті націокультурного відродження XIX–XX ст.
37. Національна еліта як культурний феномен: специфіка українських реалій.
38. Національна культура в контексті сучасного державотворення і шляхи формування цілісного українського світу.
39. “Велесова книга”, билини київського циклу і “Слово о полку Ігоревім” як український національний літопис.
40. Значення творчості Г. Сковороди, І. Котляревського для відродження національної свідомості українців.
41. “Історія Русів” — історичне, літературне та патріотичне джерело.
42. Україна й українці в поетичній творчості Т. Шевченка.
43. Ідея національного відродження в літературі 20–30-х років ХХ ст.
44. Фольклор у системі українознавства.
45. Українська словесність як синтез фольклору і писемної літератури.
46. Українська національна свідомість.
47. Структура національної свідомості. Шляхи розв’язання суперечностей між елітарною та масовою національною свідомістю.
48. Національна свідомість у контексті сучасних етнополітичних процесів в Україні.
49. Україна і світ: від найдавніших часів до періоду Києво-Руської держави.
50. Роль і значення князів Святослава, Володимира, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Данила Галицького для державності України.
51. Україна — Литва — Польща: проблема сусідства політико-державних і культурних відносин XV–XVII ст.

52. Видатні постаті України: Петро Сагайдачний, Петро Дорошенко, Іван Богун, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Пилип Орлик.
53. Україна у складі Московського царства та Російської імперії (1654–1917 рр.): основні проблеми та історичні уроки.
54. Уроки історичних відносин України з Польщею, Туреччиною, Молдавією, Угорщиною і татарами.
55. Особливості політико-культурного життя українців в Австро-Угорській імперії.
56. Становлення української державності (ЗУНР, УНР 1917–1921 рр.) та сприйняття світом державотворчих процесів в Україні.
57. Україна і Росія: взаємовплив у процесі історичного розвитку.
58. Роль М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри, П. Скоропадського в утворенні держави Україна.
59. Роль С. Бандери, Р. Шухевича і воїнів УПА в утвердженні ролі України.
60. Україна та світове українство.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Антонович Д. Українська культура. — Мюнхен, 1988.
2. Багрянний І. Національна ідея та націоналізм // Сучасність. — 1992. — № 4.
3. Баран В. Д., Баран Я. В. Походження українського народу. — К., 2002.
4. Баран В. Д., Козак Д. М., Тертиловський О. М. Походження слов'ян. — К.: Наук. думка, 1991.
5. Бичко А. К. Сократівська “внутрішня людина” в ментальності українців // Україна — Греція: історія та сучасність. — К., 1993.
6. Бойко Ю. Шлях нації // Філософсько-світоглядні засади українського націоналізму. — Париж; К.; Львів: Укр. слово, 1992.
7. Бочковський О. Наука про націю та її життя. — Нью-Йорк, 1958.
8. Брайчевський М. Конспект історії України. — К., 1994.
9. Велесова книга. — К., 2004; Збірка поліських пам'яток V–IX століть // Хроніка. — 2000. — 1994. — № 3–4.
10. Вівчарик М., Карташов Р. По шляху консолідації нації // Розбудова держави. — 1996. — № 2. — С. 14–18.

11. *Від коріння до крони: Українське оповідання XIX — початку XX століть.* — К., 1993.
12. *Вовк Ф.* Антропологічні особливості українського народу. — К., 1994.
13. *Горенко-Баранівська Л. І.* Культура як українознавство. — К., 2003.
14. *Гравович О.* Колоніальна спадщина в сьгоднішній Україні // Арка. — 1994.
15. *Григорійв Н. Я.* Українська національна вдача. — Вінніпег; Манітоба, 1941.
16. *Грушевський М.* На порозі нової України. — К., 1991.
17. *Грушевський М. С.* Історія України-Руси: У 11 т., 12 кн. — К.: Наук. думка, 1997.
18. *Грушевський М.* Хто вони такі українці і чого вони хочуть? — К., 1991.
19. *Гумилев Л. Н.* Етносфера: Істории людей и история природы. — М., 1993.
20. *Дзюба І.* Інтернаціоналізм чи русифікація? — Мюнхен: Сучасність, 1968.
21. *Донцов Д.* Історія розвитку української національної ідеї. — К., 1991.
22. *Дорошенко Д.* Нарис історії України. — Львів: Світ, 1991.
23. *Енциклопедія українознавства / За ред. В. Кубійовича.*
24. *Етнічний довідник. Етнічні меншини в Україні.* — К., 1996.
25. *Етнічний довідник: У 3 ч.* — К., 1997. — Ч. 1: Поняття та терміни.
26. *Єрмоленко С.* Українська мова в системі українознавства // Українознавство. — К.: Вісн. КДУ ім. Т. Шевченка, 1994. — Вип. 1.
27. *Життя етносу: Соціокультурні нариси: Навч. посіб. / Б. Попов та ін.* — К., 1997.
28. *Забужко О.* Філософія української ідеї та європейський контекст. — К., 1992.
29. *Заставний Ф* Українські етнічні землі. — Львів, 1993.
30. *Іванишин В., Радевич-Винницький Я.* Мова і нація. — Дрогобич, 1994.
31. *Історія України / Відп. ред. В. Смолій.* — К., 1997.
32. *Історія української культури / За ред. І. Крип'якевича.* — К.: Либідь, 1995.
33. *Історія української мови: Хрестоматія / Упоряд.: С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко.* — К., 1996.

34. *Історія української школи та педагогіки: Хрестоматія.* — К.: Знання, 2003.
35. *Кононенко П. П.* Українознавство: Підручник. — К.: Либідь, 1996.
36. *Кононенко П. П., Кононенко Т. П.* Феномен української мови. — К., 2000.
37. *Кононенко П. П.* “Свою Україну любіть...” — К.: Твім Інтер, 1996.
38. *Кононенко П. П.* Українська література: Проблеми розвитку. — К., 1994.
39. *Кононенко П. П., Денисюк С. П., Хоменко О. А.* Хрестоматія з української літератури для X і XI класів. — К., 1998, 1999.
40. *Кононенко П. П., Кононенко Т. П.* Український етнос: генеза і перспективи. — К., 2003.
41. *Кононенко П. П., Неділько В. Л.* Дніпрова хвиля: Хрестоматія з української літератури. — К., 1989, 1991, 1993.
42. *Костомаров Н.* Две русские народности // Исторические монографии и исследования. — 2-е изд. — СПб., 1872. — Т. I. — С. 51–109.

Додаткова

1. *Кресіна І. О.* Українська ідея та національна свідомість: адекватність, мрія чи вигадка // Схід. — 1997. — № 5.
2. *Крисаченко В. С.* Українознавство: Хрестоматія-посіб.: У 2 кн. — К.: Либідь, 1996.
3. *Культурне відродження в Україні: історія і сучасність.* — Тернопіль, 1993.
4. *Кульчицький О.* Риси характерології українського народу // Енцикл. українознав. — Мюнхен; Нью-Йорк, 1942. — Т. 1–2.
5. *Латиський В.* Коли і як етнічна група стає нацією і перестає нею бути // Дзвони. — 1931. — Ч. 3.
6. *Липа Ю.* Призначення України // Просвіта. — Львів, 1992.
7. *Літопис руський.* — К., 1989.
8. *Людина і довкілля: Антологія: У 2 кн.* — К., 1995.
9. *Мірчук І.* Світогляд українського народу: Спроба характеристики // Генеза. — 1994. — № 2.
10. *Мова державна — мова офіційна.* — К., 1995.
11. *Націоналізм.* — К., 2000.
12. *Національні інтереси.* — Львів, 1996. — Ч. 1.
13. *Національні процеси в Україні: історія і сучасність: Документи і матеріали: У 2 ч. / Упоряд.: І. О. Кресіна та ін.; За ред. В. Ф. Панібудьласки.* — К., 1997.

14. *Нельга О. В.* Теорія етносу: Курс лекцій. — К.: Тандем, 1997.
15. *Нечуй-Левицький І.* Світогляд українського народу. — К., 1992.
16. *Огієнко І.* Українська культура. — К., 1991.
17. *Павленко Ю.* Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства. — К.: Либідь, 1996.
18. *Півторак Григорій.* Українці: звідки ми і наша мова? — К., 1993.
19. *Погрібний А. Г.* Раз ми є, то де? — К., 2003.
20. *Погрібний А. Г.* Якби ми вчилися так, як треба. — К., 2000.
21. *Пославський І.* Між Сходом і Заходом // Дзвін. — 1990. — № 10.
22. *Природа і етнос* / Відп. ред. В. С. Крисаченко. — К., 1994.
23. *Рудницький С.* Чому ми хочемо самостійної України. — Львів: Світ, 1994.
24. *Сазоненко Г. С.* Педагогіка успіху. — К.: Гнозис, 2004. — 684 с.
25. *Сич О.* Фактори збереження етнічної самосвідомості українських канадців // Філософ. і соціол. думка. — 1993. — № 5.
26. *Сміт Ентоні.* Національна ідентичність: Пер. з англ. — К., 1994.
27. *Сніжко В. В.* Ідеологія терену. — К., 2004.
28. *Соколовська К. М.* Фольклорна спадщина Півдня України. — Миколаїв, 1997.
29. *Соколовська К. М.* Трагічні наслідки голодомору в Україні. — К.: Пам'ять, 2003.
30. *Соколовська К. М.* Просвітницький рух другої пол. XIX — поч. XX ст. і його роль у відродженні національної культури // Українознавство. — 2004. — Т. 3.
31. *Соколовська К. М.* Роль багатогранної творчості Т. Шевченка у формуванні національної свідомості українців // Наукові записки. — 2004. — № 57.
32. *Соколовська К. М.* Польська еміграція на українські землі в добу підготовки збройних повстань (друга пол. XIX ст.) // Над Дніпром та Віслою. — К., 2004.
33. *Соколовська К. М.* Особливості формування української діаспори в історико-соціальному контексті. — К.: ЗНП, 2005.
34. *Соколовська К. М.* Українська інтелігенція у розбудові національної культури і мистецтва: Монографія. — К.: НАОУ, 2005.
35. *Соколовська К. М.* Українська мова у контексті відродження та розвитку духовності нації // Українознавство. — 2005.
36. *Соколовська К. М.* Символіка українського народу: виховний аспект // Військова освіта. — 2006.

37. *Соколовська К. М.* Традиції і сучасність. — Кіровоград: ОТОПІ, 2007.
38. *Сочинський В.* Чужинці про Україну. — К., 1992.
39. *Старосольський В.* Теорія нації. — Відень, 1922.
40. *Терещенко Ю. І.* Україна і європейський світ: Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. — К.: Перун, 1996.
41. *Україна XVII ст. Між Заходом та Сходом Європи.* — К.: Венеція, 1996.
42. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* — К., 1992. — Вип. 1.
43. *Українознавство в розбудові держави // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* — К., 1994.
44. *Українознавство в розбудові громадянського суспільства // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* — К., 2003.
45. *Українознавство: Хрестоматія: У 2 т.* — К.: Либідь, 1992.
46. *Українська душа.* — К., 1992.
47. *Українська культура: історія і сучасність: Навч. посіб.* — Львів: Світ, 1994.
48. *Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст.: У 4 кн.* — К., 1994–1995.
49. *Ухвали III Світового форуму українців.* — К., 2001.
50. *Феномен української культури.* — К., 1996.
51. *Філологія як українознавство: Навч. посіб. / Уклад.: П. П. Кононенко та ін.* — К., 2003.
52. *Центральна Рада і український державотворчий процес (До 80-річчя Центральної Ради) // Матер. наук. конф.* — К., 1997.
53. *Шилов Ю. О.* Брама безсмертя. — К.: Арагта, 2006.
54. *Шилов Ю. О.* Пращури. — Вінниця: Континент-ПРИМ, 2006.
55. *Шилов Ю. А.* Прародина ариєв: история, обряды и мифы. — К., 1995.
56. *Шилов Ю. О.* Джерела витоків української етнокультури XIX тис. до н. е. — II тис. н. е. — К., 2002.
57. *Шилов Ю. О.* “Велесова книга” та актуальність прадавніх учень. — К., 2001.
58. *Шилов Ю. О.* Населення українських земель за часів індоєвропейської спільноти: практичні української фольклорно-обрядової культури. — К., 1995.

59. *Шилов Ю. О.* Національна ідея — витоки, сучасний стан і перспектива розвитку. — К.: ТО “Перунова Рать”, 2005.
60. *Шилов Ю. О.* Чого ми варті. — К.: Аратта, 2006.
61. *Шлемкевич М.* Загублена українська людина. — К., 1992.
62. *Янів В.* Українська вдача і наш виховний ідеал. — Мюнхен; Тернопіль, 1992.
63. *Яценко Б.* Велесова книга — пам’ятка IX століття // Хроніка-2000. — 1995.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Українознавство”	5
Зміст дисципліни “Українознавство”.....	6
Питання для самоконтролю.....	16
Орієнтовна тематика рефератів.....	19
Список літератури	22

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *О. М. Коваленко*
Комп'ютерне верстання *М. М. Соколовська*

Зам. № ВКЦ-3134
Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП